

DARIUSZ DĄBROWSKI

NIEMIECKA INTERWENCJA NA UKRAINIE W 1918 ROKU

Na początku wieku kwestią ukraińską bardziej zainteresowani byli politycy wiedeńscy niż berlińscy. Sytuacja w Galicji Wschodniej oraz bliskość Ukrainy Naddnieprzańskiej skłaniała dyplomację austriacką do szerszego zainteresowania się tymi terenami, szczególnie w obliczu zbliżającego się konfliktu zbrojnego.

Stanowisko Austro-Węgier u progu wojny przybrało w ocenach niektórych austriackich badaczy tego tematu kurs propolski¹. Niemniej jednak nie oznaczało to przekreślenia współpracy ze środowiskami ukraińskimi. Austriacka polityka wspierania ruchu ukraińskiego miała na celu wywołanie nastrojów antyrosyjskich wśród ludności na wypadek wojny z państwem carów. Austria wspierała ruch ukraiński we własnym państwie, jak i w Rosji, zezwalała nawet na tworzenie się organizacji paramilitarnych². W ten sposób Wiedeń zjednywał sobie wielu działaczy politycznych z terenów Galicji i Bukowiny, a również z Rosji. Podobną politykę prowadzili także Rosjanie, którzy udzielali poparcia grupom moskalfilskich Rusinów galicyjskich³.

Według niektórych polityków austriackich, do których zaliczyć można ministra spraw zagranicznych Leopolda Berchtolda, zagrożenie agitacją prorosyjską w Galicji było problemem, który wywoływał największe zadrażnienia w stosunkach z Rosją⁴. Inny polityk – baron Leopold Andrians, w swoim referacie poświęconym roli Galicji w polityce międzynarodowej Austrii z kwietnia 1914 r., dostrzegł możliwość wykorzystania kwestii ukraińskiej do rozbicia jedności państwowej Rosji lub przynajmniej do zmuszenia państwa carów do prowadzenia polityki pasywnej i pokojowej⁵.

¹ W. Bihl, *Beiträge zur Ukraine-Politik Österreich-Ungarns 1918*. „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas” Bd. 14, Heft 1, März 1966, s. 51.

² T. A. Olszański, *Historia Ukrainy XX w.* Warszawa, bdw, s. 35.

³ L. Wasilewski, *Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe*. Warszawa 1934, s. 90-91.

⁴ J. Gruchała, *Austro-Węgry a sprawa ukraińska w latach I wojny światowej*. „Małopolskie Studia Historyczne” R. XXVIII, 1985, z. 4(111), s. 558-559.

⁵ T. Hornykiewicz, *Ereignisse in der Ukraine (1914-1922) deren Bedeutung und historische Hintergründe*. Bd. I. Philadelphia, Pa., 1966, s. 1-4.

Współpraca austro-ukraińska tego okresu przybrała kilka form: tworzenie w ramach armii austriackiej legionu ukraińskiego, wspieranie organizacji emigrantów ukraińskich z terenu Rosji, tworzenie odrębnych dywizji ukraińskich, złożonych z rosyjskich jeńców wojennych⁶.

Historia działalności ukraińskich jednostek paramilitarnych sięga 1900 roku, kiedy zawiązały się w Galicji pierwsze tego typu organizacje – Sokół i Sicz. Rok przed wybuchem wojny władze zezwoliły na utworzenie Towarzystwa Ukraińskich Strzelców Siczowych⁷.

W lipcu 1914 r. galicyjscy działacze polityczni powołali do życia Główną Radę Ruską, wraz z organem odpowiedzialnym za sprawy wojskowe – tzw. Bojową Uprawą⁸. W swoim manifestie z dnia 3 sierpnia Rada za największego wroga ukraińskiej sprawy uznała carską Rosję, zarzucając jej złamanie ugody perejasławskiej, gwarantującej niezależność Ukrainy⁹. Jednocześnie złożono w imieniu narodu deklarację lojalności wobec Austro-Węgier, domagając się przy tym zjednoczenia wszystkich ziem ukraińskich w jedno państwo koronne¹⁰. Dzięki staraniom Rady uformowano I pułk Ukraińskich Strzelców Siczowych, który u boku Austriaków prowadził walki w Karpatach, na Podolu, a po podpisaniu pokoju w Brześciu Litewskim na terenie Ukrainy Naddnieprzańskiej¹¹.

Władze austriackie chętnie przyjmowały u siebie emigrantów z tzw. Wielkiej Ukrainy, zezwalały na ich działalność wymierzoną w Rosję. Same także, poprzez różnego rodzaju publikacje i wydawnictwa prowadziły agitację na rzecz złączenia wszystkich ziem ukraińskich pod berłem Habsburgów¹². Najbardziej znanym działaczem wywodzącym się z rosyjskiej części Ukrainy był Dmytro Doncow, w późniejszych latach główny ideolog ukraińskiego nacjonalizmu. Za swą działalność został aresztowany przez władze rosyjskie, a po wyjściu z więzienia wyjechał w 1908 r. do Galicji. W 1913 r. opublikowany został jego referat pod tytułem *Suczasne polityczne stanowyszcze naciji i naszi zawdannja*¹³. W pracy tej, przewidując wybuch konfliktu między mocarstwami Europy, kładł nacisk na konieczność wypracowania wspólnego programu politycznego Ukraińców.

⁶ W. Bihl, *op. cit.*, s. 51.

⁷ M. Kozłowski, *Między Sanem a Zbruczem. Walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*. Kraków 1990, s. 79.

⁸ *Ibidem*, s. 91; J. Naumenko, *Ukraińskie formacje wojskowe w czasie Wojny Światowej (1914-18 r.)*. „Biuletyn Polsko-Ukraiński” nr 2 (37), Warszawa 1934, s. 3.

⁹ T. Hunczak, *Ukraina – persza połowyna XX stolyttia*. Kyiw 1993, s. 64.

¹⁰ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 64.

¹¹ J. Naumenko, *op. cit.*, s. 3.

¹² Szerzej: G. Cleinow, *Das Problem der Ukraina*. Wien 1915; J. Puluj, *Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung*. Wien 1915.

¹³ P. Markovsky-Nahaylo, *Dmytro Doncow – o politycznym debiucie nacjonalistycznego ideologa*. W: *Ukraińska myśl polityczna XX w.* Red. M. Pułaski, Prace historyczne UI, z. 103, Kraków 1993, s. 56.

W wojnie widział szansę na oderwanie się Ukrainy od Rosji. Proponował czasową autonomię w ramach Austro-Węgier, co pozwoliłoby na przyśpieszenie krystalizacji nowoczesnego społeczeństwa ukraińskiego. Przyszłość nowego państwa wiązał z Państwami Centralnymi. Utrzymywał, że dla Ukraińców nie straszny jest niemiecki *Drang nach Osten*, lecz rosyjski *Drang nach Westen*¹⁴. Oryginalność jego myśli polegała na idei całkowitej separacji Ukrainy wobec Rosji, nie uznawanej do tej pory przez działaczy naddnieprzańskich¹⁵. Według Doncowa separatyzm polityczny musiał zastąpić program autonomizmu, gdyż największym wrogiem Ukrainy jest Rosja¹⁶.

Wystąpienie Dmytra Doncowa spotkało się z krytycznym ustosunkowaniem doń na Ukrainie Naddnieprzańskiej i z sympatią kół emigracyjnych. Właśnie związana z nim grupa emigrantów politycznych we Lwowie postanowiła, w porozumieniu z przywódcami Ukraińców galicyjskich (m. in. Kostiem Lewyćkym), utworzyć organizację pod nazwą Sojusz Wyzwolenia Ukrainy¹⁷. Jej założycielami obok Doncowa byli: Wołodymyr Doroszenko, Andrij Żuk, Mykoła Zaliźniak, Marian Melenewskij, Ołeksandr Skoropys-Jołtuchowski¹⁸. Działający formalnie od sierpnia 1914 r. związek przeniósł niebawem centrum swej działalności do Wiednia¹⁹. W swoich założeniach Sojusz Wyzwolenia Ukrainy miał być tworem bezpartyjnym, reprezentującym Ukraińców rosyjskich na terenie Austrii i Państw Centralnych, którego działalność trwać miała przez czas wojny²⁰. Głównym celem Sojuszu była niepodległość państwa ukraińskiego²¹. Organizacja opowiadała się za utworzeniem niepodległej monarchii konstytucyjnej z demokratycznie sprawowanymi rządami²². Zapowiadano, że w wolnym państwie będzie obowiązywało społeczne ustawodawstwo, poszanowanie praw mniejszości narodowych, swobody polityczne i religijne. W przypadku przyłączenia do Austrii ziem ukraińskich z terenu byłej Rosji, domagano się utworzenia osobnego kraju autonomicznego²³.

W krótkim czasie Sojusz szeroko rozwinął swoją działalność poprzez rozszerzenie swej sieci na terenie Państw Centralnych, wydawanie wielu publikacji i odezw, między innymi *Do hromadskoj dumki Ewropy*, w której ekspansji Rosji

¹⁴ L. Wasilewski, *op. cit.*, s. 88.

¹⁵ Szerzej: D. Doncov, *Die ukrainische Staatsidee und der Krieg gegen Russland*. Berlin 1915.

¹⁶ L. Wasilewski, *op. cit.*, s. 88.

¹⁷ J. Naumenko, *op. cit.*, s. 3-4.

¹⁸ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 65.

¹⁹ J. Naumenko, *op. cit.*, s. 4.

²⁰ J. Skrzypek, *Ukraińcy w Austrii podczas wielkiej wojny i geneza zamachu na Lwów*. Warszawa 1939, s. 18.

²¹ *Persza switowa wijna i stworennia Sojuzu Wyzwolenia Ukrajiny*. W: T. Hunczak, R. Solczanyk (red.), *Ukrajinska suspilno-polityczna dumka w 20 stolitti* (dalej: *US-PD*), T. I, wyd. Suczasnist 1983, s. 217.

²² T. Hunczak, *op. cit.*, s. 66.

²³ *US-PD*, T. I, *op. cit.*, s. 217.

w Europie przeciwstawiano ideę powstania niepodległego państwa ukraińskiego²⁴.

Mimo iż oficjalne stosunki Sojuszu Wyzwolenia Ukrainy z Austrią zostały zerwane już w 1915 r., udało się działaczom tejże organizacji prowadzić prace na rzecz tworzenia osobnych formacji wojskowych, złożonych z jeńców armii rosyjskiej. Wynikiem starań powstały dwie dywizje w Niemczech (tzw. *syniożupan-nyki*) oraz jedna w Austrii (tzw. *syrożupannyki*)²⁵.

Szersze zainteresowania Niemców ziemią ukraińskimi sięgają dopiero przełomu XIX i XX w.²⁶ Wzrost zainteresowań terenami ukraińskimi przez Niemców związany był po części z rozwojem kolonizacji niemieckiej. W 1912 r. liczba Niemców w Besarabii, w guberniach Chersońskiej, Taurydzkiej i Jekaterynosławskiej wynosiła około 500 tys. osób. Na Wołyniu w 1914 r. – 241 tys.²⁷

Jednym z pierwszych Niemców, który zwrócił uwagę na potencjalne znaczenie ziem ukraińskich był publicysta Paul Rohrbach²⁸. Należał do nielicznych, którzy dostrzegali w owym czasie historyczną oraz kulturową odrębność Ukraińców wobec Rosjan²⁹.

W momencie wybuchu wojny nie istniały żadne niemieckie plany wschodnie, w których byłaby mowa o rozwiązaniu problemu ukraińskiego. W pierwszych miesiącach wojny, zgodnie z założeniami planu Schlieffena, naczelne dowództwo niemieckie upatrywało rozstrzygnięcia wojny w szybkim zwycięstwie na froncie zachodnim przy ograniczeniu do niezbędnego minimum działań na froncie wschodnim. Niektóre koła w Rzeszy widziały rozwiązanie problemu wschodniego w zawarciu odrębnego pokoju z Rosją. Plany takie stawały się jednak coraz mniej realne. W sierpniu doszło do uderzenia Rosjan na Prusy Wschodnie, które zostało powstrzymane i odparte w bitwach pod Tannenbergiem (23-31 sierpnia 1914) oraz nad jeziorami mazurskimi (5-15 września). Jednak Rosjanie posuwali się w głąb Galicji, zdobywając 22 marca 1915 r. twierdzę Przemyśl. Jedyną szansą na zmuszenie Rosji do rokowań pokojowych była konieczność zdecydowanie większego zaangażowania się w walkę na froncie wschodnim³⁰. Taki obrót sprawy wymagał poświęcenia znacznie większych nakładów na cele wojenne.

²⁴ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 66

²⁵ J. Naumenko, *op. cit.*, s. 4.

²⁶ Szerzej: D. Doroschenko, *Die Ukraine und Deutschland. Neun Jahrhunderte deutsch-ukrainischer Beziehungen*. München 1994, s. 146-178.

²⁷ R. A. Mark, *Historyczne tradycje i doświadczenia niemiecko-ukraińskich stosunków. W: Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Uwarunkowania, założenia i przesłanki wzajemnej współpracy*. Red. W. Bonusiak, Rzeszów 1996, s. 104.

²⁸ Szerzej: A. J. Kamiński, *Paul Rohrbach, jeden z ideologów imperializmu niemieckiego*. „Przegląd Zachodni” nr 9/1953, s. 321-350.

²⁹ R. A. Mark, *op. cit.*, s. 104.

³⁰ J. Pajewski, „Mittleuropa”. *Studia z dziejów imperializmu niemieckiego w dobie pierwszej wojny światowej*. Poznań 1959, s. 49.

W celu osłabienia Rosji Państwa Centralne obrały taktykę wspierania narodowości dążących do oswobodzenia się spod władzy caratu³¹. Byli wśród nich Ukraińcy. Związek Wyzwolenia Ukrainy, kierowany w Berlinie przez O. Skoropys-Jołtuchowskiego, prowadził szeroką akcję propagandową³². Rozważając sprawę ukraińską w kontekście kierunku obliczonego na osłabienie Rosji, rząd niemiecki brał jednak pod uwagę przede wszystkim argumenty ekonomiczne – Ukraina stanowić mogła żywnościowe zaplecze Państw Centralnych³³.

Mimo wszystko rząd berliński coraz bardziej odchodził od zamiarów wykozystania Ukrainy w celu rozbitcia Rosji. Ukraiński historyk Mychajło Szwagulak rozróżnia trzy przyczyny zmiany nastawienia Berlina wobec Ukraińców, które warto tu przytoczyć:

„po pierwsze, wojskowo-polityczny rząd Niemiec musiał liczyć się z zastrzeżeniami wysuwanymi przez koła rządzące w Wiedniu, które obawiały się, że nadmierna aktywizacja ruchu ukraińskiego na odcinku antyrosyjskim doprowadzi w następstwie do wzrostu tendencji niepodległościowych w ukraińskich rejonach Austro-Węgier. Po drugie, coraz bardziej wstrzeźliwy stosunek Berlina do sprawy ukraińskiej w toku wojny można wytłumaczyć niechęcią zrażania do siebie Rosji – nie tracono nadziei na zawarcie z nią separatystycznego pokoju. Po trzecie, jedną z najpoważniejszych przeszkód na drodze do realizacji dążeń ukraińskich była sprawa polska, znaczenie której w polityce Niemiec w miarę tego, jak ich wojska w wyniku zwycięskich walk zajmowały tereny tzw. Królestwa Polskiego, wyraźnie rosło³⁴.

Rzeczywiście, aktem z dnia 5 listopada 1916 r. Austria i Niemcy ogłosiły utworzenie Królestwa Polskiego na ziemiach polskich odebranych Rosji, ponadto cesarz Franciszek Józef nadał Galicji pełną autonomię. Akt ten stanowił polityczną klęskę Ukraińców. Jednakże zainteresowanie Niemców Ukrainą nie skończyło się. Następne zbliżenie z Państwami Centralnymi nastąpiło po wybuchu rewolucji w Rosji i upadku caratu.

W połowie marca 1917 r. zawiązała się w Kijowie Centralna Rada Ukraińska, na której czele stanął znany historyk prof. Mychajło Hruszewśkyj³⁵. Z czasem Centralna Rada zaczęła spełniać rolę autonomicznego parlamentu ukraińskiego, którego ciałem wykonawczym był Sekretariat Generalny.

Dnia 15 listopada 1917 r. sprawująca władzę w Piotrogradzie Rada Komisarzy Ludowych ogłosiła „Deklarację praw narodów Rosji”, w której uznawała prawo wszystkich narodów zamieszkujących Rosję do swobodnego decydowania o swym losie³⁶.

³¹ R. A. Mark, *op. cit.*, s. 106.

³² M. Szwagulak, *Niemcy w ukraińskiej myśli politycznej (koniec XIX – pierwsza połowa XX wieku)*. W: *Polska – Niemcy – Ukraina w Europie. Uwarunkowania...*, s. 134.

³³ R. A. Mark, *op. cit.*, s. 106.

³⁴ M. Szwagulak, *op. cit.*, s. 134.

³⁵ I. Kamenetsky, *Hrushevkyi and the Central Rada: Internal Politics and Foreign Interventions*. W: T. Hunczak (ed.), *The Ukraine 1917-1921*. Cambridge, Mass., 1977, s. 34.

³⁶ W. A. Serczyk, *Rewolucja 1917 roku na Ukrainie*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”. *Prace historyczne*, z. 20, Kraków 1967, s. 136.

Niejako odpowiedzią Centralnej Rady był wydany 20 listopada III Uniwersał³⁷. Uniwersał proklamował powstanie Ukraińskiej Republiki Ludowej (UNR)³⁸. Nie było to jeszcze ogłoszenie niepodległości państwowej: „Nie oddzielając się od Republiki Rosyjskiej i chroniąc jej jedność, twardo staniemy na naszej ziemi, żeby siłami naszymi pomóc całej Rosji, aby Republika Rosyjska stała się federacją równych i wolnych narodów”. Aż do zwołania Sejmu Ukrainy pełnia władzy miała należeć do Centralnej Rady i jej organu wykonawczego – Sekretariatu Generalnego. Uniwersał wprowadzał radykalne reformy społeczno-gospodarcze. Zapowiedziano rozpisanie wyborów do Sejmu Ustawodawczego na styczeń 1918 r.³⁹

Działacze Centralnej Rady nawiązywali pierwsze kontakty międzynarodowe. W czasie ogłaszania III Uniwersału przebywał z wizytą w Kijowie lider Czesko-Słowackiej Rady Narodowej Tomáš Garrigue Masaryk. Spotkał się tam z Mychajło Hruszewskim, przewodniczącym Sekretariatu Generalnego – Wołodymyrem Wynnyczenką i odpowiedzialnym za sprawy wojskowe Symonem Petlurą. W rozmowach poruszono kwestię kontaktów czesko-ukraińskich oraz sytuacji legionistów czechosłowackich, przebywających na terenie Ukrainy⁴⁰. W tym samym okresie do stolicy Ukrainy przybyli: francuski generał Georges Tabuis oraz brytyjski pułkownik Picton Bagge. Kontakty te nie miały jeszcze skutków praktycznych, Entencie zależało w tym wypadku na przekonaniu Ukrainy o potrzebie utrzymania frontu południowo-zachodniego przeciwko Niemcom i Austro-Węgrom⁴¹.

Sytuacja wewnętrzna na Ukrainie w końcu 1917 r. przedstawiała się źle. Stosunki z bolszewikami pogorszyły się. Choć przeważająca część terytorium ukraińskiego znalazła się w posiadaniu Centralnej Rady, w rękach wrogów były Charków, część Zagłębia Donieckiego oraz kilka mniejszych miast⁴².

W dniu 13 grudnia wybuchło w Kijowie powstanie komunistyczne, szybko stłumione przez żołnierzy UNR. Mimo to, na przełomie 24 i 25 grudnia w Charkowie, bolszewicy uznali przejęcie władzy na Ukrainie przez Rady Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich i ogłosili powstanie Ukraińskiej Republiki Rad⁴³. Dnia 27 grudnia powstał Sekretariat Ludowy Ukraińskiej Republiki

³⁷ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 111.

³⁸ *US-PD, op. cit.*, s. 341-343.

³⁹ *Ibidem*, s. 343.

⁴⁰ V. Charvat, *Masaryk a Ukrajinci, Slovanský Přehled, ročník XXII*. Praha 1930, s. 120.

⁴¹ K. Lewandowski, *Międzynarodowe uwarunkowania powstania państwowości ukraińskiej w 1917 roku*. „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej”. T. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1980, s. 82-83.

⁴² W. A. Serczyk, *op. cit.*, s.137.

⁴³ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 44;

Robotniczo-Chłopskiej – pierwszy rząd bolszewickiej Ukrainy. Komuniści zakomunikowali o rozwiązaniu Centralnej Rady⁴⁴.

W obliczu klęski planów federacji „równych i wolnych narodów” władze ukraińskie zostały zmuszone do poszukania nowych rozwiązań i koncepcji politycznych, zarówno w polityce wewnętrznej, jak i międzynarodowej.

Po uchwaleniu III Uniwersału, działacze Centralnej Rady energicznie zabiegali o poparcie Ententy. W pierwszych dniach stycznia francuski generał G. Tabuis został przyjęty przez władze w charakterze przedstawiciela dyplomatycznego Francji⁴⁵. Mimo nacisków ukraińskich, które zmierzały do skłonienia uznania Ukrainy przez Francję, strona francuska zajmowała stanowisko niejasne. Francuzi złożyli intencję uznania państwa ukraińskiego, jednakże nie została ona zrealizowana.

Podobne rozmowy prowadzono z brytyjskim przedstawicielem na Ukrainie pułkownikiem Pictonem Bagge'em. Brytyjczycy, tak jak Francuzi, patrzyli na Ukrainę przez pryzmat rosyjskiego Rządu Tymczasowego, którego trwałością (ze względu na wspólne uczestnictwo w wojnie) byli zainteresowani. Chęć uregulowania stosunków z Ukrainą podyktowana była przede wszystkim czynnikami militarnymi, głównym zaś celem polityki Ententy było niedopuszczenie do politycznego zerwania Ukrainy z Rządem Tymczasowym, tym bardziej do przejścia jej na stronę Państw Centralnych. Wydaje się więc, że uznanie przez Francję i Wielką Brytanię Ukrainy jako osobnego podmiotu międzynarodowego nie wchodziły w grę. Rozmowy z przedstawicielami brytyjskimi zakończyły się także na nie zrealizowanych intencjach⁴⁶.

Upadek Rządu Tymczasowego, przejście władzy przez nieprzychylnych Centralnej Radzie bolszewików, a po części i nieudane rozmowy z dyplomatami Ententy, zmusiły Centralną Radę do podjęcia nowych kroków.

W nocy z dnia 24 na 25 stycznia 1918 r. został ogłoszony IV Uniwersał Centralnej Rady⁴⁷. Uniwersał stwierdzał, że w odpowiedzi na wrogą politykę Piotrogradzkiej Rady Komisarzy Ludowych i najazd Gwardii Czerwonej, Ukraińska Republika Ludowa ogłasza się niepodległym państwem „Wolnego Suwerennego Państwowego Ukraińskiego Narodu”. W dokumencie zapowiedziano chęć nawiązania przyjaznych i zgodnych stosunków z sąsiadami – Rosją, Polską,

⁴⁴ L. Wasilewski, *op. cit.* s. 111.

⁴⁵ T. Schramm, *Dyplomacja francuska wobec ukraińskich dążeń niepodległościowych 1917-1918*. „Przegląd Zachodni” nr 2/1998, s. 159; Szerzej na temat stosunków ukraińsko-francuskich: G. Cvengroš, *La République Démocratique Ukrainienne – la République Française (1917-1922)*. Lwiv 1995.

⁴⁶ S. M. Horak, *The First Treaty of World War I. Ukraine's Treaty with the Central Powers of February 9, 1918*. New York 1988, s. 21, 22.

⁴⁷ I. L. Rudnytsky, *The Fourth Universal and its Ideological Antecedents*. W: T. Hunczak (ed.), *The Ukraine 1917-1921*. Cambridge, Mass., 1977, s. 186. Autor podaje, że dokument ten został uchwalony nocą z 24 na 25 stycznia, antydatowany na 22 stycznia.

Austrią, Rumunią i Turcją – pod warunkiem niemieszania się w wewnętrzne życie niepodległego państwa, w którym władza należeć będzie tylko do narodu ukraińskiego. Zapowiedziano zwołanie Ukraińskiego Sejmu Ustawodawczego, do tego czasu naczelnym ciałem państwowym miała być Centralna Rada i jej organ – Rada Ministrów Ludowych. Rada Ministrów Ludowych miała zająć się rozmowami pokojowymi z przedstawicielami Państw Centralnych.

Uniwersał wzywał do wojny z bolszewikami, których określono w dokumencie jako niszczących i rujnujących kraj napastników nastanych z Piotrogradu⁴⁸.

Ogłoszenie niepodległości przez Ukrainę nie spowodowało oczywiście zahamowania inwazji wojsk nieprzyjaciela, które na przełomie grudnia i stycznia zajmowały Charków, Odessę i Połtawę. Na wieść o powstaniu Sekretariatu Ludowego Ukraińskiej Republiki Robotniczo-Chłopskiej (*de facto* rządu Ukrainy Sowieckiej), Rada Komisarzy Ludowych zareagowała jeszcze w ostatnich dniach grudnia odezwą, w której z zadowoleniem witała powstanie na Ukrainie „prawdziwie ludowej władzy radzieckiej”, widząc w niej „prawdziwy rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej”⁴⁹.

Ciekawym wydaje się fakt, że w Sekretariacie Ludowym obok ministrów Rosjan i Żydów, zasiadali Ukraińcy, zwolennicy niepodległego państwa ukraińskiego (na przykład: Mykoła Skrypyk, Wasyl Szachraj)⁵⁰.

Wojna z bolszewikami zmusiła do zmiany dotychczasowej polityki Centralnej Rady. Nowo powstałe Ministerstwo Spraw Zagranicznych UNR, którego szefem został Aleksander Szulhyn stanęło przed koniecznością wyboru nowego partnera politycznego Ukrainy⁵¹. Okazją do podjęcia nowych kroków na arenie międzynarodowej stało się zaproszenie Ukrainy na konferencję w Brześciu Litewskim.

Rewolucja rosyjska była długo wyczekiwana przez Niemców, których głównym celem polityki wschodniej było zawarcie pokoju z Rosją. W kwietniu 1917 r. w miejscowości Bad-Kreuznach odbyła się konferencja niemiecko-austriacka, podczas której dokonano podziału wpływów zdobyczy terytorialnych obu państw. Niemcy rezerwowały dla siebie Litwę, Kurlandię i Estonię, Austriacy – część Rumunii, Serbię, Czarnogórę i północną Albanie, Galicja Wschodnia przypaść miała Rosji. Jednakże w sierpniu Niemcy zajęli Galicję i postanowili uwzględnić Ukrainę Naddnieprzańską w swoich zmodyfikowanych planach⁵².

⁴⁸ *US-PD, op. cit.*, s. 371-372.

⁴⁹ W. A. Serczyk, *op. cit.*, s. 139.

⁵⁰ J. Borys, *The Sovietization of Ukraine 1917-1923. The Communist Doctrine and Practice of National Self-Determination*. Edmonton 1980, s. 188-189.

⁵¹ M. Mintz, *The Secretariat of Internationality Affairs (Sekretariat mizhnatsional'nych sprav) of the Ukrainian General Secretariat (1917-1918)*. „Harvard Ukrainian Studies” vol. VI, nr 1, Cambridge, Mass., 1982, s. 34.

⁵² J. Pajewski, *op. cit.*, s. 254-255.

Zainteresowanie Niemiec natychmiastowym pokojem z Rosją wynikało ze względów natury wojskowej oraz geopolitycznej. Wielu ówczesnych niemieckich specjalistów od spraw międzynarodowych twierdziło, że bezpieczeństwo ich kraju wymaga słabości Rosji. Nie bez znaczenia była również potrzeba dostępu Niemiec do bogactw naturalnych na wschodzie. Plan osłabienia Rosji wymagał odsunięcia jej granic na wschód, aneksji prowincji nadbałtyckich przez państwo niemieckie oraz stworzenia kordonu sanitarnego z formalnie suwerennych, a w istocie kontrolowanych przez Niemcy protektoratów: Polski, Ukrainy i Gruzji⁵³.

Dnia 22 grudnia 1917 r. rozpoczęły się w Brześciu rokowania w sprawie pokoju pomiędzy delegacjami Państw Centralnych wraz z bułgarskimi i tureckimi sprzymierzeńcami a delegacją rosyjską. Na czele delegacji niemieckiej stanął sekretarz stanu w Urzędzie Spraw Zagranicznych Richard von Kühlmann, ważną rolę odgrywał ponadto gen. Max Hoffmann, Austro-Węgry reprezentował minister spraw zagranicznych hrabia Ottokar Czernin, przedstawicielami Rosji byli między innymi Adolf Joffe i Lew Kamieniew.

Strona rosyjska starała się przedłużyć w czasie rokowania, wysuwając projekt zawarcia pokoju bez aneksji i odszkodowań⁵⁴. Rokowania znalazły się w impasie. Jednak rozmowy wznowiono po kilku dniach, tym razem na czele delegacji rosyjskiej stanął Lew Trocki. Polityka rosyjska nadal polegała na przedłużaniu pertraktacji, co spowodowane było między innymi podziałem zdań w kwestii rokowań z Niemcami⁵⁵.

W końcu grudnia Centralna Rada postanowiła wysłać swych przedstawicieli do Brześcia i oświadczyła, że traktat pokojowy uważać będzie za wiążący tylko pod warunkiem uczestnictwa w pertraktacjach strony ukraińskiej⁵⁶.

W styczniu na konferencji zjawili się przedstawiciele Centralnej Rady: Wsewołod Hołubowycz, Mykoła Lewyćkyj, Mykoła Liubynskyj oraz przewodniczący delegacji Aleksander Sewriuk⁵⁷. Dnia 10 stycznia Hołubowycz odczytał notę Sekretariatu Generalnego, wykorzystującą dokumenty III Uniwersału, w której to domagał się udziału strony ukraińskiej w rokowaniach oraz poinformował, że władza Rady Komisarzy Ludowych nie rozciąga się na terytorium Ukraińskiej Republiki Ludowej⁵⁸.

Dnia 12 stycznia delegacje Państw Centralnych podały do wiadomości, że państwo ukraińskie zostało uznane przez ich rządy i przystąpiły do rokowań nad

⁵³ R. Pipes, *Rewolucja rosyjska*. Warszawa 1994, s. 453.

⁵⁴ J. Pajewski, *op. cit.*, s. 283.

⁵⁵ R. Pipes, *op. cit.*, s. 456.

⁵⁶ J. Pajewski, *op. cit.*, s. 292; S. W. Wojstomski, *Sprawa polska w rokowaniach w Brześciu Litewskim*. W: *Rarańcza. Zbiór opracowań w 15-lecie czynu zbrojnego*. Warszawa, bdw, s. 81-82.

⁵⁷ S. M. Horak, *op. cit.*, s. 32; T. Hunczak, *op. cit.*, s. 127.

⁵⁸ S. W. Wojstomski, *op. cit.*, s. 82; K. Siedlecki, *Brześć Litewski – rokowania pokojowe i traktaty*. Bellona, T. XV, Warszawa 1924, s. 243. Pełna treść noty: T. Hornykiewicz, *op. cit.*, T. II, s. 64-67.

odrębnym pokojem z Ukrainą⁵⁹. W odpowiedzi na ten fakt Trocki wyjechał do Piotrogradu⁶⁰. Powrócił 30 stycznia razem z przedstawicielami Sekretariatu Ludowego Ukraińskiej Republiki Robotniczo-Chłopskiej – Jewhenem Medwediewem i Wasylem Szachrajem⁶¹. Trocki oświadczył, że Centralna Rada już nie rządzi Ukrainą, bowiem sytuację kontroluje tam Sekretariat Ludowy⁶². Faktycznie, pod koniec stycznia bolszewicy opanowali sporą część Ukrainy.

Ofensywa Gwardii Czerwonej nie skończyła się na zdobyciu Charkowa, Odessy i Połtawy. Dnia 28 stycznia, kilka dni po uchwaleniu IV Uniwersału i niepodległości państwowej, wybuchło kolejne komunistyczne powstanie w Kijowie⁶³. W stronę stolicy ruszyła armia bolszewicka pod dowództwem pułkownika Murawiowa⁶⁴. Na spotkanie z nią wyszedł około 200 osobowy oddział, złożony z kadetów, studentów i uczniów. Oddział ten znany jako *Studenśkyj Siczowyj Kuriń* został rozbity, nielicznych jeńców wymordowano⁶⁵. Droga do Kijowa była otwarta.

Pod koniec stycznia ustąpił rząd premiera Wynnyczenki, którego miejsce zajął Wsewołod Hołubowycz⁶⁶.

Na początku lutego bolszewicy weszli do Kijowa, rząd ukraiński ewakuował się do Żytomierza⁶⁷. Jedyłą nadzieję na powrót do stolicy dawały rokowania brzeskie i militarna pomoc Państw Centralnych.

Dnia 1 lutego na posiedzeniu plenarnym konferencji brzeskiej doszło do sporów między Trockim a Sewriukiem, na temat kto reprezentuje prawdziwą władzę ukraińską. Trocki wraz z Medwediewem i Szachrajem wysuwali argument faktycznego przejścia terenów ukraińskich przez Gwardię Czerwoną. Przedstawiciele Centralnej Rady podpierali się IV Uniwersałem, oskarżali charkowski Komitet Wykonawczy oraz Radę Komisarzy Ludowy o to, że łamią zasadę samookreślenia narodów, którą sami proklamowali⁶⁸. Przedstawiciele Państw Centralnych nie zmienili swego stanowiska i potwierdzili uznanie samodzielności Ukraińskiej Republiki Ludowej⁶⁹.

Rozmowy ze stroną ukraińską weszły w fazę dokładniejszych ustaleń i szczegółowych warunków. Szefowie delegacji niemieckiej i austriackiej – Kühlmann

⁵⁹ T. Hornykiewicz, *op. cit.*, s. 79.

⁶⁰ K. Siedlecki, *op. cit.*, s. 244.

⁶¹ *Ibidem*, s. 245; S. W. Wojstomski, s. 83; T. Hunczak, *op. cit.*, s. 127.

⁶² J. Borys, *op. cit.*, s. 197. Trocki miał stwierdzić, że jedynym terytorium, którym mogą rozporządzać pełnomocnicy Centralnej Rady są ich pokoje w Brześciu.

⁶³ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 126; L. Wasilewski, *op. cit.*, s. 114.

⁶⁴ T. Hunczak, *ibidem*; I. Nahajewśkyj, *Istoria ukraińskoj derżawy XX st.* Kyiw 1994, s. 102.

⁶⁵ J. Naumenko, *Kruty i Bazar*. „Biuletyn Polsko-Ukraiński” nr 3, Warszawa 1932/33, s. 30.

⁶⁶ S. M. Horak, *op. cit.*, s. 38; T. Hunczak, *op. cit.*, s. 127; I. Nahajewśkyj, *op. cit.*, s. 105.

⁶⁷ S. M. Horak, *ibidem*; T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 46; L. Wasilewski, *op. cit.*, s. 114.

⁶⁸ S. W. Wojstomski, *op. cit.*, s. 86-87.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 87; K. Siedlecki, *op. cit.*, s. 246.

wraz z Czerninem wyjechali do swych państw po akceptację omówionych kwestii⁷⁰. Dnia 7 lutego powrócili do Brześcia⁷¹.

Traktat pokojowy między Państwami Centralnymi a Ukraińską Republiką Ludową został ostatecznie podpisany 9 lutego 1918 r. (o godzinie 2 w nocy)⁷².

Traktat brzeski kończył stan wojny między Państwami Centralnymi a Ukrainą, formował nowe granice zachodnie UNR⁷³. Do Ukrainy została włączona gubernia chełmska oraz część Polesia. Ustalone w tym kształcie granice wywołały stanowczy protest polskiej Rady Regencyjnej, która w swym orędziu zaprotowała przeciw nowemu rozbirowi Królestwa Polskiego, odmówiła swojego uznania dla traktatu, zapowiedziała uniezależnienie się od Niemiec i Austro-Węgier⁷⁴. Traktat przewidywał niemiecko-austriacką pomoc dla Ukrainy w zamian za duże dostawy żywności (stąd też bierze się potoczna nazwa traktatu – „pokój chlebowy”).

Ponadto Austro-Węgry podpisały z Ukrainą tajną klauzulę, w której zapowiedziano podział Galicji na część polską i ukraińską. Ukraińska część Galicji miała stanowić wraz z Bukowiną jeden kraj koronny. Podział taki nie wszedł jednak w życie⁷⁵.

Podpisanie porozumienia z Centralną Radą miało dla Niemiec niezmiernie ważne znaczenie. Z jednej strony traktat uderzał w bolszewików, którzy zmuszeni zostali do zrzeczenia się terenów polskich, Estonii, Łotwy, Białorusi i Ukrainy aż po Don, z drugiej strony oddał widmo przegranej wojny przez Państwa Centralne spowodowanej głodem⁷⁶.

Dla Ukraińców, ze względu na bolszewicką okupację państwa oraz przyłączenie nowych terenów (Chełmszczyzna), zawarte porozumienie wydawało się korzystne i konieczne zarazem. Jeszcze w lutym rząd UNR wydał odezwę do narodu, w której zapowiedział przyjęcie pomocy wojskowej od Niemiec i Austro-Węgier⁷⁷.

Dnia 18 lutego, wraz z wpływem rozejmu z sowiecką Rosją, wojska niemieckie przystąpiły do natarcia⁷⁸. W tym czasie raporty niemieckie wskazywały, że

⁷⁰ S. W. Wojstomski, *op. cit.*, s. 94.

⁷¹ S. M. Horak, *op. cit.*, 41.

⁷² T. Hornykiewicz, *op. cit.*, s. 40.

⁷³ Pełny tekst traktatu: T. Hornykiewicz, *op. cit.*, s. 212-221.

⁷⁴ *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 – styczeń 1924*. Oprac. K. W. Kumaniecki, Warszawa-Kraków 1924, s. 112-115.

⁷⁵ N. Polonńska-Wasylenko, *op. cit.*, s. 481; T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 47.

⁷⁶ Szerzej na temat rokowań niemiecko-sowieckich w Brześciu Litewskim: J. W. Wheeler-Bennett, *Brest Litowsk – the Forgotten Peace*. London 1956.

⁷⁷ S. Kuryłło, *Niemcy na Ukrainie*. „Problemy Europy Wschodniej” nr 4, Warszawa 1939, s. 225.

⁷⁸ M. Wrzosek, *Zimowo-wiosenne operacje wojsk niemieckich i austro-węgierskich na Ukrainie w 1918 roku*. „Dzieje Najnowsze” nr 3/1992, s. 17; W. Baumgart, *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*. Wien – München 1966, s. 118.

bez pomocy niemieckiej Centralna Rada nie będzie w stanie rządzić, gdyż wszystkie większe miasta ukraińskie oraz zdecydowana większość węzłów kolejowych znajdowały się w rękach bolszewickich.

Dnia 1 marca Niemcy opanowały Kijów, 29 marca – Połtawę, 8 kwietnia – Charków, w maju bolszewicy zostali wyparci z Krymu i wybrzeża Morza Azowskiego aż do Rostowa nad Donem⁷⁹.

Pod koniec lutego również wojska austro-węgierskie wymaszerowały na front w kierunku południowo-wschodnim i dnia 12 marca wkroczyły wspólnie z oddziałami niemieckimi do Odessy⁸⁰.

Dnia 7 marca do Kijowa wrócili przedstawiciele Centralnej Rady. W tym samym miesiącu przybyli do stolicy Ukrainy przedstawiciele dyplomatyczni Niemiec – baron Adolf Mumm von Schwartzstein oraz Austro-Węgier – hrabia Johann Forgách⁸¹. Największe wpływy na Ukrainie miała armia niemiecka. Bardzo szybko okazało się, że najważniejszą osobą na Ukrainie reprezentującą Niemcy został generał Wilhelm Groener, podwładny marszałka polnego Hermana von Eichhorna, do którego kompetencji należały obok kwestii wojskowych także sprawy polityczne⁸². Priorytetem polityki niemieckiej był wywóz jak największej liczby pociągów ze zbożem, żywnością i innymi surowcami niezbędnymi do prowadzenia wojny⁸³. Nie przez przypadek zatem Groener, uznawany za najwybitniejszego w niemieckiej armii znawcę kolejnictwa, objął stanowisko szefa sztabu wojsk operujących na Ukrainie⁸⁴.

Po zainstalowaniu się w Kijowie rząd Hołubowycza odizolował się od władz niemieckich i przystąpił do tworzenia projektów prawnych zmierzających do upaństwowienia gospodarki. Przez swoje działania Centralna Rada pchnęła młode państwo w głęboki chaos, zwiększyła władzę lokalnych komitetów ziemskich, których członkowie dzielili ziemię, żywy inwentarz oraz artykuły żywnościowe między siebie. Rozwiązanie takie spowodowało sytuację, w której duże połacie ziemi leżały odłogiem, gdyż chłopci zainteresowani byli produkcją rolniczą jedynie na własny użytek, poza tym zachwiany stan własności nie dawał pewności utrzymania zarówno ziemi, jak i zebranych zbiorów⁸⁵.

Program Centralnej Rady niewątpliwie nie pokrywał się z niemieckimi aspiracjami co do tego państwa. W Niemczech postrzegano Ukrainę jako terytorium

⁷⁹ J. Pajewski, *op. cit.*, s. 335.

⁸⁰ M. Wrzosek, *op. cit.*, s. 19-21.

⁸¹ J. Pajewski, *op. cit.*, s. 336.

⁸² B. Dmytryshyn, *German Occupation of the Ukraine, 1918: Some New Evidence*. „Études Slaves et Est – Européés” vol. X, nr 3/4, Montreal 1965/66, s. 79-80; W. Baumgart, *op. cit.*, s. 118-119.

⁸³ *Ibidem*, s. 118; F. Zahora, *Pomoc niemiecka Ukrainie w 1918 roku*. „Problemy Europy Wschodniej” nr 4, Warszawa, kwiecień 1939, s. 236.

⁸⁴ J. Pajewski, *op. cit.*, s. 336.

⁸⁵ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 80-81.

o nieograniczonych wręcz możliwościach produkcyjnych i gospodarczych⁸⁶. Niektóre środowiska na czele z szefem sztabu frontu wschodniego generałem Erichem Ludendorffem wybiegały jeszcze dalej w koncepcjach inwazji. Armia niemiecka wkroczyła na tereny nieukraińskie, dokonując w maju, wbrew stanowisku rządu Rzeszy, zajęcia Krymu⁸⁷.

Politycy niemieccy sceptycznie oceniali poczynania władz ukraińskich, już na początku kwietnia wskazywali na potrzebę wzmocnienia pewnych kręgów konserwatywnych, niechętnych wobec reform przeprowadzanych przez Centralną Radę⁸⁸. Generał Groener sugerował zastąpienie socjalistycznej Rady rządem konserwatywnym, jednak odpowiedź Berlina wobec tej propozycji była negatywna⁸⁹. Także dowódcy austriaccy wskazywali na potrzebę zmiany władzy⁹⁰. Pewną rolę odgrywały tu aspiracje, wywodzącego się z żywieckiej linii Habsburgów, arcyksięcia Wilhelma, który po wstąpieniu do armii ukraińskiej zabiegał o koronę tego państwa jako Wasyl Wyszywanyj⁹¹.

Jeszcze w kwietniu doszło do zadrażnień między Centralną Radą a Niemcami. Dnia 6 kwietnia, kierując się sugestiami Groenera, gen. Eichhorn wydał zarządzenie dotyczące zwiększania obszaru uprawy pól przez chłopów⁹². Zarządzenie to rząd ukraiński uznał za ingerencję w wewnętrzne sprawy państwa. Niemniej jednak w tym samym czasie zawarto porozumienie, w którym Ukraina zobowiązała się do dostarczenia ponad jednego miliona ton zboża, roślin strączkowych i tłuszczu, 400 mln sztuk jaj na rzecz sił sprzymierzonych, 50 tys. ton bydła rogatego i 27 tys. ton ziemniaków⁹³.

Rząd Hołubowycza nie był w stanie wywiązać się z zawartej umowy. Jedno z ówczesnych niemieckich opracowań wskazuje, że do końca maja 1918 r. wysłano z Ukrainy jedynie 1950 wagonów zboża (w tym do Niemiec – 750), gdy w tym samym czasie Niemcy wysłały na Ukrainę 6000 wagonów węgla⁹⁴.

Wobec problemów związanych z wywozem towarów z Ukrainy, niemieccy oraz austriaccy przedstawiciele wojskowi i polityczni postanowili doprowadzić do upadku rząd Centralnej Rady. Główny ciężar przedsięwzięcia wziął na siebie Wilhelm Groener, który nawiązał kontakty z ukraińskimi środowiskami

⁸⁶ W. Baumgart, *op. cit.*, s. 119-120.

⁸⁷ W. Baumgart, *Ludendorff und das Auswärtige Amt zur Besetzung der Krim 1918*. „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas” nr 14, Wiesbaden 1966, s. 529-536.

⁸⁸ H. C. Meyer, *Germans in the Ukraine*, 1918. Excerpts from unpublished letters. „The American Slavic and East European Review” vol. IX, New York, 1950, s. 106.

⁸⁹ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 81.

⁹⁰ F. Zahora, *op. cit.*, s. 238.

⁹¹ Z. Fras, *Galicja*. Wrocław 1999, s. 87; szerzej na temat działalności Wasyla Wyszywanego na Ukrainie: W. Bihl, *Beträge zur Ukraine...*, s. 51-57.

⁹² B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 82; J. Pajewski, *op. cit.*, s. 339-340.

⁹³ W. Baumgart, *Deutsche Ostpolitik 1918 ...*, *op. cit.*, s. 126.

⁹⁴ S. von Velsen, *Die Ukraine und wir. Ein Rückblick auf die deutsche Okkupation*. „Preussische Jahrbücher” 176 (1919), s. 261.

konserwatywnymi⁹⁵. Osobą, która miała stanąć na czele nowej władzy na Ukrainie był generał Pawło Skoropadśkyj. Na spotkaniu odbytym 25 kwietnia Groener przedstawił Skoropadskiemu warunki, pod jakimi urzędnicy okupacyjni wspomagać mogliby nowy rząd. Do warunków tych należało: uznanie pokoju brzeskiego, rozwiązanie Centralnej Rady, rozpisanie nowych wyborów po zapanowaniu spokoju w kraju pod dowództwem niemieckim, zniesienie ograniczeń wolnego handlu z Niemcami, rozwiązanie problemów rolnictwa poprzez wprowadzenie prawa do własności prywatnej oraz podpisanie długoterminowej niemiecko-ukraińskiej umowy gospodarczej. Pawło Skoropadśkyj przychylił się do przedstawionych mu warunków⁹⁶.

Do zorganizowania przewrotu potrzebny był jeszcze pretekst. Stało się nim aresztowanie przez władze ukraińskie bankiera Abrahama Dobrego w nocy z 24 na 25 kwietnia⁹⁷. Dobryj współpracował z niemiecką delegacją gospodarczą, zajmował się handlem i transakcjami finansowymi z Niemcami. Strona niemiecka wystosowała protest do Centralnej Rady, w którym zażądała wyjaśnienia sprawy Dobrego oraz ukarania odpowiedzialnych za jego zatrzymanie⁹⁸. Po otrzymaniu odpowiedzi negatywnej, niemieckie władze wojskowe przy aprobacie ambasadora Mumma wprowadziły prawo wojskowe na Ukrainie⁹⁹. Wydany dnia 25 kwietnia dokument zakazywał wszelkich zebrań oraz publicznych zgromadzeń, znosił wolność słowa i prasy oraz zastrzegał, że wszelkie osoby uznane winnymi zakłócania porządku publicznego lub biorące udział w spiskach podlegają jurysdykcji niemieckich sądów wojskowych¹⁰⁰. Niemcy dokonali rozbiorzenia ukraińskich formacji wojskowych.

Na zwołanej dnia 28 kwietnia sesji Centralnej Rady premier Hołubowycz poddał krytyce akcję wojsk niemieckich, jednak chwilę później na salę obrad wkroczyło wojsko niemieckie i rozwiązało obrady, aresztując przy tym ministra spraw zagranicznych Liubynśkiego. Następnego dnia odbyła się ostatnia sesja Centralnej Rady, podczas której doszło do uchwalenia Konstytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz wyboru Mychajła Hruszewskiego na urząd prezydenta UNR¹⁰¹. Konstytucja gwarantowała swobody narodowe, polityczne i religijne wszystkim obywatelom państwa, zapowiadała przeprowadzenie wyborów oraz zabezpieczała prawa mniejszościom narodowym¹⁰².

⁹⁵ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 82-86.

⁹⁶ W. Baumgart, *op. cit.*, s. 127-128.

⁹⁷ *Ibidem*; S. von Velsen, *op. cit.*, s. 261; B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 86; S. M. Horak, *op. cit.*, s. 84.

⁹⁸ W. Baumgart, *ibidem*; B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 86.

⁹⁹ S. M. Horak, *op. cit.*, s. 84.

¹⁰⁰ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 86.

¹⁰¹ N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 485; I. Nahajewśkyj, *op. cit.*, s. 116-117; T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 50.

¹⁰² Konstytucja Ukrainińskoj Narodnoji Respubliki, *US-PD*, *op. cit.*, s. 375-383.

Uchwalenie konstytucji i wybór prezydenta *UNR* przeprowadzono po dokonanym dzień wcześniej obaleniu władzy przez Niemców, dlatego rozporządzenia Centralnej Rady z dnia 29 kwietnia nie weszły w życie.

Okres rządów Centralnej Rady upływał pod znakiem destabilizacji wewnętrznej państwa ukraińskiego. Politykom *UNR* nie udało się opanować sytuacji na wsi, gdzie zaczęła panować atmosfera chaosu i anarchii. Kradzieże inwentarza, zbrojne napady i rabunki dokonywane najczęściej przez oddziały zdemoralizowanych dezertersów doprowadziły do upadku wiele gospodarstw rolnych, majątków ziemskich, cukrowni, gorzelni i innych drobnych przedsiębiorstw¹⁰³.

Trudny do określenia jest rzeczywisty zakres terytorialny sprawowanej władzy przez Centralną Radę. Do czasu przybycia Niemców sukcesy bolszewickie niewątpliwie znacznie ograniczały wpływy rządów *UNR*. Na niektórych terenach formalnie ukraińskich powstawały nowe państwa, do których zaliczyć można proklamowaną przez Krajową Radę Kozacką w październiku 1917 roku Republikę Kubańską, sprzymierzoną z białymi armiami Kornilowa i Denikina¹⁰⁴.

Obok tych niepowodzeń i trudności przed jakimi stanęła młoda władza ukraińska należy wymienić także jej sukcesy. Głównym osiągnięciem polityków Centralnej Rady było wprowadzenie Ukrainy w orbitę polityki międzynarodowej. Zawarcie pokoju w Brześciu Litewskim z Państwami Centralnymi, nawet na tak niekorzystnych z ekonomicznego punktu widzenia warunkach, pozwoliło odzyskać tereny zajęte uprzednio przez siły bolszewickie. Ukraińska Republika Ludowa nawiązała pierwsze kontakty na arenie międzynarodowej, jej niepodległość została uznana przez Austro-Węgry, Niemcy, Turcję, Bułgarię i Rosję Sowiecką.

Dnia 29 kwietnia 1918 r. zebrał się w Kijowie Kongres Właścicieli Ziemi, w którym uczestniczyło ponad 6 tys. delegatów z Kijowa, Połtawy, Czernichowa, Podola, Wołynia, Chersonia i Charkowa¹⁰⁵. Kongres w porozumieniu z Niemcami obrał jako głowę państwa P. Skoropadskiego. Zjazd Kongresu Właścicieli Ziemi i wybór hetmana był uzgodniony i zaaprobowany przez niemieckie władze okupacyjne¹⁰⁶.

Pawło Skoropadskij pochodził ze starej, o bogatych tradycjach, rodziny kozackiej. Według przekazów jeden z jego przodków walczył u boku Bohdana Chmielnickiego¹⁰⁷. Swoją karierę rozpoczął w armii. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej. W końcu 1905 r. car Mikołaj II mianował go jednym ze swych adiutantów. Podczas wojny dowodził brygadą w I Gwardyjskiej Dywizji Kawalerii, następnie awansował na komendanta 34 korpusu armijnego. W czasie

¹⁰³ S. Kamiński, *Lata walk i zamętu na Ukrainie*. Warszawa 1928, s. 24-29.

¹⁰⁴ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 52.

¹⁰⁵ T. Hunczak, *Ukraine Under Hetman Pavlo Skoropadskiy*. W: T. Hunczak (ed.), *The Ukraine 1917-1921*. Cambridge, Mass. 1977, s. 65-66.

¹⁰⁶ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 87.

¹⁰⁷ O. Pritsak, *Rid Skoropadskych*. W: *Ostannyj Hetman. Jubilejnyj zbirnik pamjati Pawła Skoropadškoho 1873-1945*. Kyiw 1993, s. 179.

stacjonowania na Ukrainie nawiązał kontakt z działaczami ukraińskimi. Przeprowadził ukrainizację korpusu. Obradujący w 1917 r. I Wszuchukraiński Zjazd Wojskowy (z Symonem Petlurą na czele) przekształcił 34 korpus armijny w I Korpus Ukraiński. Jego naczelnym dowódcą mianowano generała-porucznika P. Skoropadskiego.

W krótkim czasie wzrosła rola przyszłego hetmana jako przywódcy wojsk ukraińskich. Uzyskał poparcie niepodległościowych środowisk kozackich. Wszuchukraiński Zjazd Wolnego Kozactwa obrał go swym atamanem¹⁰⁸.

Wojska dowodzone przez Skoropadskiego odznaczyły się w walkach. Do jego sukcesów należało odparcie z Kijowszczyzny wojsk rosyjskich, wycofanych w grudniu 1917 r. z frontu wołyńskiego. Podczas ofensywy bolszewickiej (styczeń-luty 1918 r.) Wolne Kozactwo jako jedyna ukraińska formacja wojskowa zachowała swe pozycje na terenie Naddnieprza, aż do przybycia Niemców¹⁰⁹.

Dnia 29 kwietnia P. Skoropadskyj wydał manifest – Hramotę do Całego Narodu Ukraińskiego, w której ogłosił się hetmanem i zapowiedział przejęcie pełni władzy na Ukrainie. Administrację nad państwem hetman sprawować miał poprzez Gabinet Ministrów, Centralną Radę rozwiązano, zapowiedziano jednak rozpisanie wyborów parlamentarnych. Ponadto Hramota zapowiadała przywrócenie prywatnego handlu i prawa własności oraz przeprowadzenie reformy rolnej poprzez wykup wielkiej własności ziemskiej. Zmieniła się oficjalna nazwa państwa – Ukraińska Republika Ludowa zastąpiło Państwo Ukraińskie (*Ukraińska Derżawa*)¹¹⁰.

Obalenie rządów Centralnej Rady, dokonane dzięki niemieckiemu wojsku, spotkało się z negatywnym przyjęciem Berlina i krytyką *Reichstagu* wobec armii. Politycy niemieccy obawiali się wzmocnienia wpływów wojska na dyplomację i przez to wywołanie wzrostu napięć w stosunkach z Ukrainą¹¹¹. Dla niektórych niemieckich specjalistów do spraw ukraińskich, do których należał Paul Rohrbach, właściwszym krokiem było pozostawienie przy rządach nawet radykalnych socjalistów z Centralnej Rady, niż popieranie niepewnego, bo związanego z armią rosyjską, Skoropadskiego¹¹². Z drugiej jednak strony wojskowym niemieckim zależało na jak najbardziej sprawnym wywozie towarów konsumpcyjnych z Ukrainy i pod tym właśnie względem współpraca z władzą hetmańską zapowiadała się znacznie lepiej niż z rządem socjalistycznym.

Niemieckim siłom wojskowym zależało na utrzymaniu słabości rządu ukraińskiego. Idealnym rozwiązaniem, z którym wyszedł Wilhelm Groener, wydawał się pomysł stworzenia rządu koalicyjnego, złożonego z przedstawicieli socjalistycznych i konserwatywno-hetmańskich. Rząd taki, skazany na wewnętrzne kon-

¹⁰⁸ W. Horełow, *Wijśkowa dijalnist P. P. Skoropadskoho*. W: *Ostannyj Hetman...*, s. 38, 41, 45, 46.

¹⁰⁹ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 46.

¹¹⁰ *US-PD*, s. 384-385.

¹¹¹ W. Baumgart, *op. cit.*, s. 128-129; B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 90, 129.

¹¹² H. C. Meyer, *op. cit.*, s.106-107.

flikty, w pośredni sposób mógłby wpłynąć na wzmocnienie kontroli sił niemieckich nad państwem. Na początku maja doszło do spotkania Groenera z przedstawicielami ukraińskich partii lewicowych, jednak wobec postawienia przez nich warunku usunięcia Skoropadskiego z kraju, rozmowy zakończono. Dnia 3 maja strona niemiecka zaaprobowała skład gabinetu hetmana Skoropadskiego. W tym samym dniu niemieckie dowództwo okupacyjne zabroniło pod groźbą kary śmierci organizacji strajków i prób sabotażu na terenach kontrolowanych przez jej siły¹¹³. W ten sposób Niemcy zapewniły sobie swobodny wywóz niezbędnych dla nich surowców z Ukrainy.

Rząd hetmański złożony był z Rosjan oraz Ukraińców, nie będących członkami partii socjalistycznych¹¹⁴. Premierem został Fedir Łyzohub, ministrem spraw zagranicznych Dmytro Doroszenko, obaj wywodzący się z ukraińskich rodzin arystokratycznych¹¹⁵.

Już w drugiej połowie maja zorganizowała się opozycja wobec władzy hetmańskiej, która przybrała nazwę Ukraińskiego Sojuszu Narodowo-Państwowego (*UN-DS*)¹¹⁶. *UN-DS* wystosował odezwę do hetmana, w której zarzucił nowej władzy antyukraiński charakter, sympatie wobec Ententy, sprzyjanie Rosji. Nie brakowało w owej odezwie przeinaczeń i zafałszowań, między innymi zarzucano rządowi hetmańskiemu walkę z językiem ukraińskim w ministerstwach i urzędach.

Wydaje się, że cała akcja Sojuszu miała wpłynąć na zmianę stanowiska władz niemieckich na Ukrainie wobec Skoropadskiego i poparcie dla przywrócenia rządów Centralnej Rady. Przemawia za tym stanowiskiem fakt wystosowania przez *UN-DS* propagandowej odezwy do narodu niemieckiego, w której sprzeciwiano się ingerencji armii niemieckiej w wewnętrzne sprawy Ukrainy, domagano się ustąpienia nieukraińskiego rządu hetmańskiego i powrotu poprzednich rządów, które wspólnie z Niemcami wprowadziły ład w państwie i ograniczyły intrygi Rosjan, Żydów i polskiej szlachty¹¹⁷.

Trudno dokonać jednoznacznej oceny rządów Skoropadskiego. Wbrew temu, co zarzucali mu socjaliści, dokonał największych osiągnięć na polu ukrajinizacji życia społeczno-kulturalnego kraju. Za czasów jego rządów otwarto ponad 50 gimnazjów ukraińskich, wprowadzono obowiązkowe przedmioty z języka, historii, geografii i literatury ukraińskiej do szkół rosyjskojęzycznych. Utworzono 20 nowych placówek naukowych, między innymi Ukraińską Akademię Nauk, Bibliotekę Narodową, Archiwum Państwowe, powstały ukraińskie uniwersytety w Kijowie i Kamieńcu Podolskim¹¹⁸.

¹¹³ B. Dmytryshyn, *op. cit.*, s. 89, 90.

¹¹⁴ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 70.

¹¹⁵ I. Nahajewśkyj, *op. cit.*, s. 134.

¹¹⁶ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 73; N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 495.

¹¹⁷ *US-PD, op. cit.*, s. 390-394, 398.

¹¹⁸ F. Prodaniuk, *Do pytanja pro wnutriszniu polityku derżawy Pawła Skoropadśkoho*. W: *Ostannyj Hetman...*, s. 63.

Prowadzono szeroko zakrojoną politykę międzynarodową. Zostały otwarte ukraińskie przedstawicielstwa dyplomatyczne w Niemczech, Austro-Węgrzech, Turcji, Szwajcarii, Finlandii, Polsce i Bułgarii¹¹⁹. Państwo Ukraińskie wysuwało, w zdecydowanej większości odrzucone przez sojuszników, a często kompletnie niemożliwe do spełnienia roszczenia terytorialne wobec południowej Białorusi, Chełmszczyzny i Podlasia, Galicji Wschodniej, Besarabii, Kubania, Dońszczyzny z Rostowem¹²⁰. W Kijowie przebywała delegacja sowiecka na czele z Krystianem Rakowskim, z którą prowadzono rokowania w sprawie zawarcia pokoju rosyjsko-ukraińskiego¹²¹.

Początkowy okres hetmanatu był czasem względnego spokoju i stabilizacji, zwłaszcza w miastach. Jednakże sytuacja taka nie mogła trwać długo. Niemiecka akcja rekwizycyjna oraz brak silnego wojska ukraińskiego nie wróżyły pomyślnej przyszłości dla rządów Skoropadskiego.

Chcąc prawdopodobnie wzmocnić swoją pozycję przedstawiciele rządu hetmańskiego, na czele z ministrem Dmytrem Doroszenką, rozpoczęli rozmowy z opozycją na temat sformowania nowego gabinetu, poszerzonego o działaczy Ukraińskiego Sojuszu Narodowo-Państwowego. Do nowego rządu miało wejść pięciu przedstawicieli *UN-DS*, jednak na znak protestu rosyjscy kadeci zapowiedzieli wycofanie swoich dziesięciu przedstawicieli z rządu¹²². Sytuację dodatkowo skomplikował zamach (30 lipiec), w którym zginął marszałek Eichhorn¹²³. Szybko nastąpił kryzys rządowy¹²⁴.

W lipcu zaostrzyły się stosunki z Niemcami. Na wsiach powstawały lokalne grupy partyzanckie, które na czele ze swymi atamanami poczęły wzniesić pierwsze bunty¹²⁵. Dopiero jesienią hetman zezwolił na tworzenie się nowych ukraińskich formacji wojskowych¹²⁶.

W połowie lipca *UN-DS* przekształcił się w Ukraiński Sojusz Narodowy (*UNS*). *UNS* nadal prowadził pertraktacje ze Skoropadskim, której wynikiem było powołanie w październiku nowego rządu na czele z Łyzohubem. W jego skład weszło pięciu przedstawicieli opozycji¹²⁷.

Jesienią doszło do zmiany sytuacji międzynarodowej. Dnia 29 września Bułgaria zawarła pokój z Ententą¹²⁸. Klęska wojenna Państw Centralnych została

¹¹⁹ T. Zaruda, *Stanowлення та основні напрямки зовнішньої політики держави*. W: *Ostannyj Hetman...*, s. 75.

¹²⁰ L. Wasilewski, *Z burzliwej doby Ukrainy*. „Przegląd Współczesny” nr 33, Kraków, styczeń 1925, s. 37.

¹²¹ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 52, 54; N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 498.

¹²² F. Prodaniuk, *op. cit.*, s. 63-64.

¹²³ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 76.

¹²⁴ F. Prodaniuk, *op. cit.*, s. 64.

¹²⁵ T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 53.

¹²⁶ N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 503-504.

¹²⁷ N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 505.

¹²⁸ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 77.

przesadzona. Skoropadskyj wysłał swojego przedstawiciela do Jass w Rumunii, gdzie przebywali posłowie wszystkich państw Ententy. Reakcja Wielkiej Brytanii i Francji wobec dążeń ukraińskich była nieprzychylna. Ukraina była postrzegana jako część Rosji, wytwór i sojusznik Niemiec¹²⁹. W tym samym czasie przybyła do Jass delegacja kadetów rosyjskich na czele z Pawłem Miliukowem, która domagała się, aby nie uznawać Państwa Ukraińskiego i żądała wkroczenia wojsk Ententy na jej tereny. Również stanowisko Stanów Zjednoczonych wobec Ukrainy było negatywne¹³⁰.

Stało się jasne, że po wycofaniu się Niemców i Austriaków na Ukrainę wkroczą bolszewicy, których liderzy na czele z K. Rakowskim wciąż przebywali w Kijowie. Zagrożenie nie było iluzoryczne. Po wkroczeniu armii Państw Centralnych, sowiecki rząd ukraiński schronił się w Taganrogu, gdzie w kwietniu 1918 r. zwołano ogólnoukraińską konferencję bolszewików. Na konferencji tej powołano do życia odrębną od rosyjskiej ukraińską partię bolszewicką, na której czele stali między innymi Mykoła Skrypnyk i Wołodymyr Zatonyskyj. Na siedmiu członków biura organizacyjnego partii tylko dwóch było Ukraińcami¹³¹. Powołanie do życia osobnej partii bolszewickiej oznaczało akceptację idei niepodległościowej przez część komunistów. Reakcją rosyjskich bolszewików był zwołany w lipcu w Moskwie I Zjazd Komunistycznych Organizacji Ukrainy, podczas którego powstała ukraińska sekcja partii bolszewickiej na czele z nie znającym języka ukraińskiego nadwożańskim Niemcem Emanuelem Kwyringiem. Postanowiono ponadto zlikwidować rząd Ukrainy Sowieckiej i na jego miejsce ustanowić Centralny Komitet Wojskowo-Rewolucyjny, którego celem było wywołanie powstania na Ukrainie¹³². W początkach sierpnia powstanie wybuchło, jednak bardzo szybko zakończyło się niepowodzeniem.

Jesienią sytuacja wewnętrzna na Ukrainie nie zapowiadała nic dobrego. Władza hetmańska załamywała się wraz z wycofywaniem się wojsk niemieckich, wzrastało zagrożenie ze strony bolszewików, rosła anarchia na wsi. Dodatkowo sytuację komplikowało położenie międzynarodowe. Państwo Ukraińskie należało do obozu państw pokonanych w I wojnie światowej. Co gorsza, przez Ententę za proniemieckiego uchodził hetman Skoropadskyj, który związany i ściśle uzależniony był od niemieckich wojskowych władz okupacyjnych. Za proniemiecką uchodziła również socjalistyczna opozycja skupiona w Ukraińskim Sojuszu Narodowym – odpowiedzialna za podpisanie porozumień z Państwami Centralnymi w Brześciu Litewskim i szukająca oparcia wśród niemieckich kół dyplomatycznych.

Ukraina ponownie stanęła przed zagrożeniem bolszewickim, w tym wypadku jednak nie mogła liczyć już na Niemcy i Austro-Węgry. P. Skoropadskyj

¹²⁹ I. Nahajewskyj, *op. cit.*, s. 160; N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 507.

¹³⁰ N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 507.

¹³¹ J. Borys, *op. cit.*, s. 146, T. A. Olszański, *op. cit.*, s. 51.

¹³² *Ibidem*; A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 41.

zdecydował się na próbę porozumienia z Ententą. Koszty tego przedsięwzięcia okazały się wysokie, bowiem potencjalnym sojusznikom nie zależało tyle na wolnej i niebolszewickiej Ukrainie, co na wolnej i niebolszewickiej Rosji.

Dnia 14 listopada hetman Państwa Ukraińskiego podpisał Hramotę zjednoczeniową z przyszłą, wolną Rosją¹³³. W nocy z 14 na 15 listopada Skoropadskij powołał nowy rząd, złożony z Rosjan (w dużej części wrogów niepodległego państwa ukraińskiego), na czele z Sergiuszem Gerbelem (byłym carskim gubernatorem)¹³⁴. Nowy premier zapowiedział w swoim programie prace na rzecz odbudowy Rosji na zasadach federacyjnych, w której niepodległa (*samostijna*) Ukraina otrzyma wszystkie prawa do życia i rozwoju państwowego, obiecał wprowadzenie reformy rolnej i ukrócenie anarchii¹³⁵.

Podpisanie aktu federacji z Rosją, spowodowało natychmiastową reakcję opozycji. Z Ukraińskiego Sojuszu Narodowego wyodrębniono kolektywny zarząd – Dyrektoriat, w skład którego weszli: Wołodmyr Wynnyczenko (przewodniczący) i Symon Petlura (mianowany głównym atamanem ukraińskich sił zbrojnych)¹³⁶. Dyrektoriat wezwał do obalenia rządów hetmańskich. Po stronie powstańców opowiedzieli się Strzelcy Siczowi, ludowi atamani, anarchiści, część bolszewików, a nawet zbuntowane wojska Skoropadskiego¹³⁷.

Dnia 14 grudnia wojska Dyrektoriatu wkroczyły do Kijowa¹³⁸. W tym samym dniu hetman podpisał akt abdykacji i wraz z garnizonem niemieckim opuścił kraj¹³⁹. Ukraińska Republika Ludowa została reaktywowana.

Zakończył się w historii Ukrainy ważny etap. Był to czas postrzegany jako okres niemieckiej okupacji Ukrainy i dużego uzależnienia hetmana od niemieckiego wojska. Podczas swego stacjonowania na Ukrainie Państwa Centralne, w myśl postanowień brzeskich, dokonały olbrzymiego wywozu towarowego. Samego zboża wywieziono od ponad 113 tys. ton (według danych władz okupacyjnych) do ponad 410 tys. ton (według danych władz ukraińskich).

Z drugiej strony Państwa Centralne szczerze opowiadały się za niepodległością Ukrainy, o czym świadczyć może korespondencja wysyłana między osobami odpowiedzialnymi za kreowanie niemieckiej polityki wschodniej¹⁴⁰. Tak więc okupacyjne wojska niemieckie były jednocześnie jedynym gwarantem niepodległości Ukrainy. Zdawali się o tym wiedzieć zarówno hetman Skoropadskij, jak

¹³³ T. Hunczak, *op. cit.*, s. 78-79; N. Polonśka-Wasylenko, *op. cit.*, s. 513.

¹³⁴ T. Hornykiewicz, Bd. IV, *op. cit.*, s. 99.

¹³⁵ I. Nahajewskij, *op. cit.*, s. 164.

¹³⁶ A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 42; T. Hunczak, *op. cit.*, s. 79.

¹³⁷ M. Szlachtyczenko, *Do istorii Dyrektorii Ukrainśkoj Narodnoj Respublyky*. „Ukraińskij Istoryk”, 1-2 (5-6), Niu Jork – Miunchen 1965, s. 56-61.

¹³⁸ A. Chojnowski, *op. cit.*, s. 41; T. Hunczak, *op. cit.*, s. 80, 81.

¹³⁹ E. Archypenko, *Jak Niemcy wżyskiwali Ukrainę w 1918 r.* „Problemy Europy Wschodniej” Warszawa nr 6, czerwiec 1939, s. 344-345.

¹⁴⁰ H. C. Meyer, *op. cit.*, s. 106-115.

i socjalistyczna opozycja. W obliczu klęski Państw Centralnych, chcąc zjednać sobie poparcie Ententy, P. Skoropadśkyj zdecydował się na podpisanie aktu federacyjnego z Rosją, z którą przez wiele lat był związany i której w rzeczywistości był bardzo bliski. Krok ten wywołał powstanie, zorganizowane przez ludzi, którzy jeszcze rok wcześniej reprezentowali podobną postawę co hetman. Ukraina straciła partnera na arenie międzynarodowej, gdyż Niemcy zajęte były rewolucyjną sytuacją we własnym kraju. Nie zyskała jednak nowego sprzymierzeńca, trudno było liczyć na lojalną i federacyjną Rosję, która nigdy nie była chętna do uznania jakiegokolwiek odrębności Ukrainy.

NIEMCY WSPÓŁCZESNE
ZARYS ENCYKLOPEDYCZNY

z serii Studium niemcoznawcze Instytutu
Zachodniego nr 77

Str. 912 + XXVI + ilustracje

Kompendium wiedzy na temat powojennych
Niemiec:

- stref okupacyjnych
- Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Re-
publiki Fderalnej Niemiec
- Niemiec Zjednoczonych

- 90 autorów
- ponad 800 haseł rzeczowych i biograficznych
- aneksy, tabele, ilustracje

- podział administracyjny i kraje federacji
- partie polityczne i organizacje
- gospodarka
- instytucje pozarządowe
- Niemcy na arenie międzynarodowej
- kultura i sztuka
- nauka i oświata

DO NABYCIA:

- w księgarniach naukowych
- w Instytucie Zachodnim, 61 - 854 Poznań,
ul. Mostowa 27 (także za zaliczeniem pocztowym)